ભૂગોળ ગાઈડ.

શ્રી ગણેશાયે નમ નમ

શ્રી કાશી વિશ્વનાથ નમઃ

મર્હુમ રા. રા. હરીવલ્લભદાસના આશ્રયથી બનાવેલી

મૃદંગ ગાઈડ.

ભાગ ૧ લો.

રચી પ્રસિદ્ધ કરનાર,

હારમોનીયમ માસ્તર પાનાચંદ બાપુલાલ

ઠે૦ કાલુપુર મામુનાયકની પોળ પાસે

સરસ્વતી હારમોનીયમ વાજીંત્ર શાળામાં.

અમદાવાદ.

દોહરો.

સંગીત સમુદ્ર સમાન છે પાર ન પામ્યું કોય,

ધરે ગર્વ સંગીતથી તે પાકો મુરખ હોય.

સંવત ૧૯૭૧ સને ૧૯૧૫

આવૃતિ ૧ લી. કી. રૂ. ૦-૧૨-૦ પ્રત ૫૦૦

અમદાવાદ.
પાનકોરને નાકે ચુડીઓળ નં ૨૭૬૪ વાળા
મકાનમાં મોતીલાલ ગણપતરામે મનહર
પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં છાપ્યું

સુચના.

પ્રથમ મૃદંગ એ અસલ ગુજરાતી વાજીંત્ર કહેવાય છે તેના નામ બે, કહેવાય છે તેને કોઇ મૃદંગ કહે છે અને કોઇ પખવાજ કહે છે. અસલ વખતમાં મૃદંગજ વપરાતી હતી. મૃદંગ ઉપરથી ઉસ્તાદ તાનસને જેવાયે, પોતાના મગજથી, બે ભાગ પાડી, નરઘાં બનાવ્યાં આ વખતમાં મૃદંગ ઝાઝી વપરાતી નથી અનુક્રમે કોઈ કોઇ ઠેકાણે મંદીરોમાં વપરાય છે. ઘણાં શોખીનો મૃદંગથી બનેલાં નરઘાં, તે વિપેસ વાપરે છે. માટે આ બુકનું નામ મૃદંગ ગાઈડ, એવું ધારણ કરવામાં આવ્યું છે. અમારી બનતી મહેનતથી જેટલું અમારા સમજવામાં આવ્યું તેટલું પ્રસીદ્ધ કર્યું છે ભુલચુક અથવા વહેમ પડે તો જાતે મલવું.

લી. સેવક પાનાચંદ બાપુલાલ.

હારમોનીયમ માસ્તર.

તાલ, માત્રા, સમ, અને છુટા હાથનો અક્ષર ઓળખવાની રીત.

લખાણના અક્ષરના માથા ઉપર, એકડાની બારાખડીના અક્ષરો છે. સરખા ટાઇમે ગણવી, તેને માત્રા, સમજવી. માત્રા ગણતી વખતે એકથી કે જેટલા ગણવા હોય ત્યાં સુધી કોઇપણ જગાએ રોકાવું નહીં લખાણના દસ્તકતની નીચે એકડા વીગેરે મીડાંવાળી બારખડી છે તેને હાથ ઉપર દેવાનો તાલ સમજવો. કારણ કે લખાણના નીચે દસ્કતો ઉપર, મુખ્ય આધાર છે લખાણના દસ્કતો, હાથ તાલ દેવાથી બેસે છે હોય, તેજ તેના ઉપર મુખ્ય આધાર છે. લખાણના અક્ષરની નીચે આ આ લીટી સમ (સમ) અને તે લીટીની નીચે સમ એવા બે અક્ષરો છે તેને સમ સમજવો. લખાણમાં

ચોખંડા ખાનાની અંદર જે અક્ષર લખેલો હોય, તેને ચાલુ હારમાં વાપરવાની જરૂર નથી. તોડો વગાડી સમ ઉપર રહી જવું તેથી તે અક્ષર વપરાયામાં આવી જશે લખાણમાં જે અક્ષર બાળબોધ હોય તે, અક્ષર નરઘા અગર બાંયા ઉપર છુટા હાથનો સમજવાં.

નરઘુ મેળવવાની રીત.

પ્રથમ નરઘાંની ટાંકી ઉપર છુટી આંગળી મારવી અને તે અવાજની સાથે પોતાના કંઠ ગળાનાં સુર મગજમાં રાખવાં અને નરઘાંનું બીજુ ઘર મેળવતી વખતે પહેલાનો સુર સરખાવતી ઉંચો પડે તો ઉતારવું અને નીચો પડે તો ચડાવી લેવું. નરઘાંનો સુર ઉંચો છે કે નીચો છે તે પોતાના મગજ અથવા વાજીંત્રના સુર સંગાથે મેળવતાં માલમ પડશે.

આ બુકમાં કાયદાની કલમો.

કલમ ૧ ધા–નરઘાં તથા બાંઘા ઉપર છુટા હાથથી
એક ટાઇમે એક થાપ મારવી ને છુટાં
ઘા થશે ન–આં વપરાય છે

" ૨ ધા–બાંઘાં ઉપર એડી દબાવી બે આંગ-
ળાનો એક ટકોરા તથા નરઘાની ટાંકી
ઉપર એક આંગળીથી એક ટાંકી તથા
બાંઘા ઉપર ટકોરો બન્ને એકજ ટાઇમે
વગાડવાં ન બ બન્ને વપરાય

" ૩ ધીંન–બાંઘા ઉપર એડી દબાવી બે આંગ-
ળાંનો ટકોરો અને નરઘાની સઇ ઉપર
પહેલી આંગળીની એક ટાંકા પાછી
પડતી અઘર તરીકે બન્ને એકજ
ટાઇમે વગાડવાં ન. બા. વપરાયં.

,, ૪ તીન–નરઘાની સઇ ઉપર પાછી પડતી અધર તરીકે એક આંગળી મારવી બાંહ્ય વપરાતું નથી.

,, ૫ ના–નરઘાની એકજ ટાંકી વગાડવી બાંહ્ય વપરાતું નથી.

,, ૬ તાંગ–નરઘાની સઇ ઉપર એકજ થાપ બાંહ્ય વપરાતું નથી.

,, ૭ તક–બાંહ્યાની સઇ ઉપર ચાર આંગળાં સજડથી થાપ મારવી તથા નરઘાંની સઈ ઉપર દબાણ તરીકે ચાર આં-ગળાં અનુક્રમ પહેલેથી વારા ફરતી થાપ મારવી.

ન બાં બન્ને વપરાય

,, ૮ તીનાં–છુટા તીના વાપરવાનો નરઘાની સઇ ઉપર ચાર આંગળાં અધર તરીકે મારી

ઉઠાવી લેવા તથા બીજી એક નાંગ
શબ્દની થાપ મારવી એટલે તીનાં થશે
બાંહ્યુ વપરાતું નથી.

,, ૯ કડાન–બાંહ્યાંની સઇ ઉપર સજડ થાપ અને
નરઘાંની એક થાપ એકજ ટાઇમે
મારવી ન બાં બન્ને વપરાય છે..

,, ૧૦ કીટીતા–નરઘાની સઇ ઉપર બે આંગળીઓ
વારા ફરતી બધ અવાજેથી સજ-
ડથી અને બાંહ્યાની સઈ ઉપર
સજડ થાપ અનુક્રમે પહેલેથી વારા
ફરતી થાપ મારવી
ન બાં બન્ને વપરાય છે.

,, ૧૧ તીરકટ–તીએ બાંહ્યાની સજડ થાપ અને
ર, ક, ટ. એ નરઘા ઉપર દબાણુ
તરીકે વારા ફરતી એક પછી એક

ત્રણ આંગળીઓ વગાડવી

ન. બાં બ. વપરાય છે.

,, ૧૨ ધીત્તા । ધુનાં । ધીતા બાંહ્યા ઉપર ખુલ્લા અવાજની એક થાપ અને તા નરઘાં ઉપર એક થાપ અનુક્રમે પહેલેથી વારા ફરતી થાપ મારવી

ન બા બ. વપરાય છે.

,, ૧૩ કત્ધીના–કત નરઘા ઉપર સજડ ચાર આંગળા ઉપર અને બાંહ્યા ઉપર ચાર આંગ-ળા એટી દબાવવી મારવા એટલે ધીન શબ્દ થશે નાં બન્ને સંગાથે વગાડવા અને ના, ની ટાંકી પછી વગાડવી ન બા બ થાય છે,

,, ૧૪ ઘી રકટ–ઘી બાંહ્યા ઉપર છુટો હાથ ૨ નરઘા ની સહી ઉપર અવાજદાર એક ટાંકી ક બાંહ્યની સઈ ઉપર સજડ

થાપ ૨ નરઘાની સઇ ઉપર સજડ
થાપ એટલે ધીરકટ શબ્દ થશે. ન.
બા બન્ને વપરાય છે

,, ૧૫ ક્રીડતક–ક્રીડ નરઘા ઉપર વારાફરતી આંગ-
ળીઓથી દબાણ અને તક કલમ ૭
મુજબ ન. બાં. બંને વપરાય છે.

,, ૧૬ ગંન–નરઘા ઉપર હથેડીના ઉપલા ભાગથી
પોલા હાથથી એક ટકોરો વગાડવા
તેથી ગં અને તેની સંમાથે થાપની
માફક પોલા હાથથી વગાડવું એટલે
ગંન શબ્દ થશે
બાં. વપરાતું નથી

,, ૧૭ ઘર ક્રીડતક–ઘ ૨, બાંહ્યા ઉપર છુટા હાથ
અને ક્રીડતક કલમ ૧૫ મુજબ
ન. બા. બ. વપરાય છે.

,, ૧૮ ધીધી નટકટ ધીનકટ ધા-

ધીધી બાંહ્યા ઉપર બે થાપો,છુટીની નરધા ઉપર વારાફરતી દબાણ દબાવવું બે આંગળીઓ કટ બાંહ્યાવી સહી ઉપર ક અને ટ નરઘાની સઇ સજડ વારાફતી દ-બાણ તરીકે થાપ ઘી બાંહ્યા ઉપર એક થાપ અને ન નરઘા ઉપર ખુલી થાપ કટ ઉપર પ્રમાણે અને કલમ ધા એક પ્ર-માણે ન બા બન્ને વપરાય છે.

આ નોડાનો હીસાબ જુદોજ છે નરઘાનું કામ બાંહ્યુ કરે છે. અને બાંહ્યાનું કામ નરઘુ કરે છે.

,, ૧૯ તુમી તુમી-તુ નરધાની સઇ ઉપર પાછા પ-ડતાં ચાર આંગળાંની એક ખુલી થાપ અને મી,ની નરઘા ઉપર

દબાણથી થાપ બે વખત વગા-
ડવાથી તુમી તુમી થશે બાં વપ-
રાતું નથી

,, ૨૦ ધીત્તીંન-બાહ્યા ઉપર એડી દબાવી એક ટ-
કોરો વગાડવા તથા નરઘા ઉપર
પાછી પડતી એક આંગળી વારાફ-
રતી વગાડવી તેથી ધીત્તીંન થશે-
ન બા બ. વપરાય છે.

,, ૨૧ ઘા ક્રીટ-ઘા કલમ ૧ મુજબ ક્રીટ કલમ ૧૦
મુજબ ન. બા. બ. વપરાય છે

,, ૨૨ ધીલાંગના-ધી બાંહ્યા ઉપર છુટો હાથ લાંગ ક-
લમ ૮ મુજબ અને ના ૬ મુજબ
ન. બા. બ. વપરાય છે.

,, ૨૩ ધાનીતાધા-ધી બાંહ્યા ઉપર છુટા હાથની નરઘા

ઉપર પાછી પડતી ખુલ્લીથાપ તથા
બાંહ્યાની સઈ ઉપર સજડ થાપ ઘા
કલમ ૧ પ્રમાણે—ન. બાં. વપરાય છે

,, ૨૪ ઘઘીગન ઘા બાંહ્યાની બે થાપો અને ધન ન-
રધા ઉપર દબાણથી બે આંગળી
ઓ અને ધા કલમ ૧ પ્રમાણે
ન. બા. બ બન્ને વપરાય છે.

,, ૨૫ ક્રીટી, નક, કટ, નટ, ક્રીટ, તર—ઉપર લખેલા
છુટા અક્ષરો એ બધાં નરધાં ઉપર
દબાણથી વાગે છે

,, ૨૬ કીડ કીડ—નરધાની ટાંકી ઉપર વારાફરતી
બે આંગળીઓ વગાડવાથી કીડ
કીડ થશે બાંહ્ય વપરાતુ નથી.

ક્રીટ હોય તેને ક્રીટી કહી
શકાય છે, કાના માત્રનો નિમ
રહેતો નથી

હાથમાં તાલ દેવાની સમજ

ધ્રુપદનું કોષ્ટક માત્રા ૧૨

	સમ												સમ
માત્રા	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧
													૧
તાલ	૩		૦		૧		૦		૧		૨		સમ
													૩
	ત્રીજી		ખાલી		એક		ખાલી		એક		બે		ત્રણ.

બાંધતાલનું કોષ્ટક માત્રા ૧૪ અથવા ૨૮ ડબલ ગણવાથી થશે.

	સમ													સમ
માત્રા	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪
														૧
હાથ તાલ	૧	૦	૧	૨	૦	૧	૨	૩	૦	૧	૨	૩	૪	૧

કોઇ પણ માણસને સંદેહ રહી જશે કે ચૌદ માત્રાના ઘણાક તાલ છે દ્રીપ ચંદી અથવા ધમાલ પણ ચૌદ માત્રના છે દ્રીપ ચંદીનું કામ ધમાલ કરી શકે છે અને ધમાલનું કામ દ્રીપચંદી કરી શકે છે બ્રહ્મતાલ તેને લાગુ પડતો નથી કારણ કે તેની ગા- વાની બાંધણી જુદી રહેલી છે અને ખાલી ભરી જુદી જુદી જગ્યા આ ઉપર છે એજ એનું મુખ્ય કારણ છે

ત્રીતાલનું કોષ્ટક માત્ર ૧૬

માત્રા ૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ સમ

૧૪ ૧૫ ૧૬ ૨

હાથતાલ ૨ ૦ ૦ ૦ ૩ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૧ ૦ ૦ ૦

તાલી દેતી વખતે શરૂઆતમાં બે ભરી માલમ પાડે છે.

અને બે ત્રણ ખાલી મીડાવાલી ગયા બાદ એક બે ત્રણ અને ખાલી એવી માલમ પડશે એ પ્રમાણે એક બે ત્રણ ખાલી દીધા કરવી ફકત શરૂઆતમાં બેથી એટલે બીજી તાલથી શરૂ કરવાની છે ખાસ ત્રીતાલ માટે

પ્રથમ નરઘાં તથા બાંહ્યા ઉપર હાથ વળવાને માટેજ

ધી શબ્દ નીચેની બારાખડી માટેજ છે. કારણ કે નરઘાં ઉપર ધી આવી સકતો નથી અને આથી વગાડવાની કેમ-નરઘા ઉપર ચાર આગળા સજડ દબાવવા તેથી ધી થશે.

પ્રથમ અક્ષરે ૪ ની બારાખડી.

તા ધી થુંનાંગ્

તાધીથુન્નાંગ માત્રા ૮ તથા બીજા લાગમાં ૧૬ તાધીથુંનાંગ

માત્રા	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	તાક્
પહેલો	તાક્	ક્રીટી	ક્રીટી	તક્	તાધી	ધી	થુન	નાગ	સમ
હાથતાલ	૨	૩	૦	૧	૨	૩	૦	૧	૨

	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	
બીજાંચી	ધીક્	ક્રીટી	ક્રીટી	તક	તા	ધી	થુંન્	નાગ	ધીક્
	૨	૩	૦	૧	૨	૩	૦	૧	સમ ૨

	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	
ત્રીજેથુન	થુન	કીટી	ક્રીટી	તક્	તા	ધા	થુન	નાંગ	થુંન
	૨	૩	૦	૧	૨	૩	૦	૧	સમ ૨

	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	
ચોથોનાંગ	નાંગ્	ક્રીટી	ક્રીટી	તક	તા	ધી	થુન્	નાંગ્	નાંગ
	૨	૩	૦	૧	૨	૩	૦	૧	સમ / ૨

૧૬ માત્રાની ત્રણ ભાગે બારાખડી.

	સમ								
	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	
પહેલો તાલ	તાક	ક્રીટી	ક્રીટી	તક	તક	ક્રીટી	ક્રીટી	તક	
	૨				૩				
	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧ / સમ
	તાક્	ક્રીટી	ક્રીટી	તક્	તા	ધી	થુંન્	નાંગ્	[તાક્]
	૦				૧				૨

	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
ધી	ધાક	ક્રીટી	ક્રીટી	તક્	ધાક્	ક્રીટી	ક્રીટી	તક્
	૨				૩			

૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	સમ
ધીક્	ક્ષીટી	ક્ષીટી	તક્	તા	ધી	થુન્	નાંગ્	[ધીક્]
૦				૧				૨

થુન્

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	
થુન્	ક્ષીટી	ક્ષીટી	તક્	થુન્	ક્ષીટી	ક્ષીટી	તક્	
૨				૩				
૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	સમ
થુન્	ક્ષીટી	ક્ષીટી	તક્	તા	ધી	થુન્	નાંગ્	[થુન્]
૦				૧				૨

નાંગ

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	
નાંગ્	ક્ષીટી	કીટી	તક્	નાંગ્	કાટી	કીટી	તક્	
૨				૩				
૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	સમ
નાંગ	કીટી	કીટી	તક	તા	ધી	થુન્	નાંગ	[નાંગ]
૧				૧				૨

તાલ ૧ લો ગત લાવણી માત્રા ૮

માત્રા	૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ સમ
	ધા ધીં'ન ધા ધીં'ન તા તીંન ધા ધીંન [ધા]
તાલ	૨ ૩ ૦ ૧ ૨

તોડો સાદો.

માત્રા	૧૨૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ સમ
	ધાધા ધા તીન્ના ક્ષીટી તા [ધા]
તાલ	૨ ૩ ૦ ૧ ૨

તોડો બીજો

માત્રા	૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ સમ
	નાંગ નાંગ તીરકટ તક્ ધીત્તા [ધા]
તાલ	૨ ૩ ૦ ૧ ૨

તોડો ત્રીજો

માત્રા	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	સમ
	ધી	લાંગનાં		ધીલાંગના			ધી લાંગ		[ધા]
તાલ	૨		૩		૦		૧		૨

તાલ ૨ જો ગત કેરબો માત્રા ૪

માત્રા	૧	૨	૩	૪	સમ
તાલ	ના	ધીંના	તીન્નાક્	ધીન્	[ના]
	૨	૩	૦	૧	૨

૯ ૮

ઊલટા હાથનો કેરબો માત્ર ૮

માત્રા	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	સમ
	ધાક્	ધાધીનાક		ધાધીનાક		તાતીનાક		ના	[ધા]
તાલ	૨	૩	૦	૧	૨	૩	૦	૧	૨

તોડો ૧ લો

માત્રા	૧ ૨ ૩	૪ ૫ ૬	૭ ૮	સમ
	નાંગ્નાંગ	તીરકટતક	ધીતા	[ધાં]
તાલ	૨ ૩	૦	૧	૨

તોડો ૨ જો

માત્રા	૧	૨	૩	૪	૫	૬
	ધીરકટ	ધીરકટ	ધા	ધીરકટ	ધીરકટ	ધા
તાલ	૨		૩		૦	

૭	૮	સમ
ધીરકટ	ધીરકટ	[ધા]
૧		૨

તાલ ૩ જો ગત પંજાબી ઠેકો

માત્રા ૧૬

માત્રા	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧
	ધાક્	ધા	તીંન્	ધીંન્	ધાક્	ધા	તીંન્	તીંન	તાક્	તા	તીન
તાલ	૨				૩				૦		

માત્રા	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	(સમ)
	ધીન્	ધાક્	ધા	તીંન	ધીંન	ધા
હાથ તાલ		૧				૨

તોડો ખાલીથી કહાડવો નવમી માત્રાથી

માત્રા	૯		૧૦	૧૧	
	ધી	રકટ	કડાન	ધા	ધા
તાલ,	૦				

માત્રા	૧૨	૧૩	૧૪
	ધી ૨કટ	કડાન	ધા ધા
તાલ		૧	

માત્રા	૧૫	૧૬	સમ
	ધી ૨કટ	કડાન	(ધા)
તાલ			૨

તાલ ૪ ગત અદ્દાની માત્રા ૮

માત્રા	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	સમ
	ધાધીંન્	ધા	ધાધીંન્	ધા	તા	તીંન	તા	તાધીંન	ધા(ધ)
તાલ	૨		૩		૦		૧		૨

તોડો સમથી ઉપડે છે.

માત્રા	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	સમ
	ધીંનીતા		ધા	ધીંનીતા		ધા	ધીંની તા		(ધા)
તાલ	૨		૩		૦		૨		૨

તાલ ૫ મો ગત નાંધી ધીંનાની

માત્રા ૧૬

ખાસ આખી આગતને માટેજ બાંધેલો

ના તથા ધા ગુજરાતી એકજ

ગણાય છે.

	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	
માત્રા	નાધીન્	ધીંન્ના			નાધીંન્		ધીંન્ના		
તાલ	૨				૩				
	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	સમ
માત્રા	નાતીન્		તીંન્નાં		નાધાંન્		ધીંન્ા		(ના)
તાલ	૦				૧				૨

વધારે અક્ષરોની ગત

માત્ર	૧ ૨ ૩	૪ ૫ ૬	૭ ૮ ૯ ૧૦	૧૧ ૧૨
	ધ્રાકટધીંન	ધ્રાકટધીંન	ધીંના નાતીંન	તીંના
તાલ	૨	૩	૦	સમ

માત્રા	૧૩ ૧૪	૧૫ ૧૬		(ધા)
	તક ધીંન	ધીં ના		૨
તાલ	૧			

તોડો માત્રા ૯ થી ઉપડે છે

માત્રા	૯ ૧૦ ૧૧	૧૨ ૧૩ ૧૪	૧૫ ૧૬	સમ
	ધીંનીતક કડાન	ધીંનીતક કડાન	ધીંનાતક	(ધા)
તાલ	૦	૧		૨

તોડો સમથી ઉપડે છે

માત્રા	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨
તાલ	તરકીટ	ધધી	ગન	ગન	ધા	ધા	તરકીટ	ધધી	ગન	ધા		ધા
	૨			૩			૦					

માત્રા	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	સમ
તાલ	તરકીટ	ધધી	ગન		(ધા)
	૧				૨

તાલ ૬ ઠો ગત દ્રીપચંદ્રીની માત્રા ૧૪

માત્રા	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦
હાથતાલ	ધા	ધીં	ન	ધા	ધા	ધીં	ન	તા	તીં	ન
	૨			૩				૦		

માત્ર	૧૧૧૨૧૩૧૪	સમ
	ધા ધા ધીં ન	(ધા)
તાલ	૧	૨

ગત ૨ જી વધારે અક્ષરની

માત્રા	૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦
	ધાધીંનધીંન ધાધાધીંનધીન તાતીંનતીંન
તાલ	૨ ૩ ૦

ગત ૩ જી વધારે અક્ષરની.

માત્રા	૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪	સમ
	ધા ધા ધીંન ધીંન	(ધા)
તાલ	૧	૨

ગત ૪ થી વધારે અક્ષરની.

માત્રા	૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮
	ધાકીડકીડ ધા કીડ કીડ કીડ તા
તાલ	૨ ૩ ૦

માત્રા / તાલ							
માત્રા	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	સમ
તાલ	ક્રીડ	ક્રીડ	ધા	ક્રીડ	ક્રીડ	ક્રીડ	(ધા)
			૧				૨

તોડો તાલ ૧ થા માત્રા ૧૧ મી થી શરૂ.

માત્રા / તાલ							
માત્રા	૧૧૧૨	૧૩	૧૪	૧	૨	૩	
તાલ	કત્તા	ધીંની	તા	ધા	ધા	।	
	૧			૨			

માત્રા / તાલ							
માત્રા	૪ ૫ ૬		૭ ૮ ૯ ૧૦				
તાલ	કત્તા ધીંનીતા		ધા ધા । -				
	૩		૦				

માત્રા / તાલ							
માત્રા	૧૧ ૧૨	૧૩ ૧૪					સમ
તાલ	કત્તા	ધીંની તા					(ધા)
	૧						૨

તાલ ૭ મો ગત દાદરાની માત્રા ૬

માત્રા	૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬
	ધા ધીંના ધાતીંન્ના
તાલ	૧ ૧

વધારે અક્ષરના દાદરાના બોલ

માત્રા	૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬
	ધ્રાકટ ધીંન્ના ધીંન ધીંન
તાલ	૧ ૧

માત્રા	૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬	સમ
	ધ્રાકટ ધીંન્ના તીંન તીંન	(ધા)
તાલ	૧ ૧	૧

આની આંડ. દુગનના બોલ

માત્રા	૧	૨	૩	૪	૫	૬	
	ધાઆક	ધીં	ન્નના	ધીં	તીં	ગ-	
તાલ	૧			૧			

માત્રા	૧	૨	૩	૪	૫	૬	સમ
	ધાઆક	તીં	ન્ના	તીં	ન		(ધા)
તાલ	૧						૧

તોડો સમથી ઉપડે છે

માત્રા	૧	૨	૩	૪	૫	૬	સમ
	નાંગ	તર	કીટ	નાંગ	ધી	લાંગ	(ધા)
તાલ	૧			૧			૧

તોડો લાંબો માત્રા ૯ નો.

	૧	૨	૩	૪	૫	૬	
	ધા	ધધો	ગન	ધા	ધધો	ગન	
માત્રા	૧			૧			
તાલ	૭	૮	૯				[સમ]
	ધા	ધધો	ગન				[ધા]
	૧						[૧]

તોડો લાંબો માત્રા ૧૨ નો

માત્રા	૧	૨	૩	૪	૫	૬	
	ધુન	ક્રીટી	ક્રીટી	કીટી	તક	તક–	
તાલ	૧			૧			
માત્રા	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	[સમ]
	ધધી	ગન	તક	ધધી	ગન	તક	[ધા]
તાલ	૧			૧			[૧]

તાલ ૮ મો ગત હીંચ માત્રા ૪

માત્રા	૧ ૨	૩	૪		[સમ]
	ધીનાંગધા	તીંન્નાં	ક્તતા		[ધી]
હાથતાલ	૧	૦			[૧]

તોડો

માત્રા	૧	૨	૩	૪	[સમ]
	ધા	કીટકાટ	તક	ધીનીતા	[ધા]
તાલ	૧		૦		[૧]

---+---

તાલ ૯ મો ગત કવ્વાલીની માત્રા ૮

માત્રા	૧ ૨ ૩	૪	૫ ૬ ૭	૮	[સમ]
	કત્થીંના	ધીન	કત્તીંનાં	તીંન	[ક)]
હાથતાલ	૧		૧		[૧]

કવ્વાલીના બીજા બોલ

માત્રા	૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭	[સમ]
	ધાકટધીંના ધાકટ તીંન્નાં	[ધા]
તાલ	૧ ૧	[૧]

તોડો

માત્રા	૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮	[સમ]
	ધીંન ઘીરીકટ તીરીકટ કડાંન તા	[ધા]
તાલ	૧ ૧	[૧]

તાલ ૧૦ મો ગત પીસ્તો માત્રા ૭

આ તાલ માઢ અથવા ગજલોમાં વીશેષ વપરાય છે તથા આ તાલની અંદરથી ત્રણ ચાર મતોનું બદ-

લાણુ થાય છે માટે ગાનાર માણુસ જે જે ચાલમાં ઉ-
તરે તે તાલ વાપરવી.

માત્રા	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	[સમ]
	તીં |	ન	ત્રક	ધી |	ન	ધા	ધા	[તીંન]
તાલ	૦			૧		૨	૩	[૦]

માત્રા	૧	૨	૩	૪	૫	અહીંથી ગત
	તીંન |	ન	ત્રક	ધીં |	ન	બદલાય છે
તાલ	૦			૧		

દીપચંદીનો અરધો ભાગ વાગે છે,

	ધાક્	ધીંન્નાંક્	ધાક્	તીંન્નાક્
તાલ	૧	૨	૩	૦

તાલ		અહીંથી બદલાય છે લાવણી થાય છે.

તાલ	ધાધીંન ધાધીંન ધાધીંન તાતીંન ધાધીંન ૧ ૨ ૩ ૦ ૧

ચલતીનો ઠેરાવ કરવા માટે સમથી

તોડો આપીને ચલતી કરવી

તોડો

તાલ	ધાધા કીડતક ધાધા કીડતક ૨ ૩ ૦ ૧

ચલતીનો ઠેરબો.

	નાંધીનાં તીન્નાક ધીંન
હાથતાલ	૨ ૩ ૦ ૧

આ નંબર ઉપર દરેક તાલ મારવી

તોડો.

[સમ]

નાંગનાંગ તીરકટ ક્ડાન તા [ઘા]

૧ ૨ ૦ ૧ [૨]

અહીંથી પ્રથમના તાલમાં ભરી જવું

નીચલી લીટી મુજબ

ત્રક ધી | ન ધા ધા

૧ ૨ ૩

તાલ ૧૧ ગત ખેમટો માત્રા ૪

માત્રા	૧ ૨ ૩ ધાક્ ધીં્નાં ધીતીંગ ધાક્ ૧ ૧
તાલ	૪ [સમ] તીન્નાં તક [ધાક] [૧]

માત્રા	૧ ૨ ધ્રકટ ધીન્નાંધોંનધીંન ૧
તાલ	૩ ૪ [સમ] ધાકટ તીંનાંકત્તા [ધા] ૧ [૧]

તોડો.

માત્રા	૧ ૨
	નાંગ ક્ષીડનક ઘથી ગન તક
તાલ	૧

માત્રા	૩ ૪	[સમ]
	ઘા ક્ષીડનક ઘથી ગન તક	[ધા]
તાલ	૧	[૧]

તાલ ૧૨ મો ગત આડો ચોતાલ

માત્રા ૭

માત્રા ડબલ ગણે તો ૧૪ થઇ શકશે.

માત્રા	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
	તીરી	ક્ષીટ	ઘથી	ગન	ઘા	ઘી	ત્તા
તાલ	૧		૨		૩	૪	
					સમ		

વધારે અક્ષરના આડા ચોતાલના બોલ

તાલ ૩ જી એ અને માત્રા ૫ મી એ સમ છે .

માત્રા / તાલ							
	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
માત્રા	ઘા	તક	કીટી	કીટી	ઘા	કીટી	કીટી
તાલ	૧		૨		૩	૪	
					સમ		

માત્રા / તાલ								
	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	
માત્રા	ઘા	તક	કીટી	કીટી	નાંગ	કીટી	તક	(ઘા)
તાલ	૧		૨		૩	૪		
					સમ			

ઉપલી લીટી નોડાના હીસાબમાં આવે છે તેથી નોડો લખ્યો નથી.

તાલ ૧૩ મો ગત ધમાલ માત્રા ૧૪

કોઇ પણ માણસને સંદેહ રહી જતો હશે કે ચઉદ માત્રાના તાલ ઘણાક છે દીપચદ્રીની માત્રા ચઉદ છે અગર ધમાલની પણ ચઉદ માત્રા છે પરંતુ સમ જુદી જુદી માત્રા અગર જુદા જુદા તાલનો ફરક દીપચંદ્રીમાં બીજી તાલ ઉપર સમ આવી શકે છે અગર ધમાલમાં તીજી તાલ ઉપર સમ છે

માત્રાનો ફરક દીપચંદ્રીમાં પહેલી માત્રાએ સમ આવી શકે અગર ધમાલમાં પાંચમી માત્રાએ સમ છે દીપચંદ્રી આવે છે તેથી તેના બે નામ જુદાં જુદાં રહેલા છે અનુક્રમે ધમાલમાં દીપચંદ્રી કામ કરી શકશે અગર દીપચંદ્રીમાં ધમાલ કામ કરી શકશે

આ તાલમાં ધી નંબર નરઘાનો વાપરેલો છે.

માત્રા	૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭
તાલ	ધા ધી ધા ધી ધા | ક્ત
	૧ ૨ ૩

સમ અહીં પણ ગણાશે

માત્રા	૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪
તાલ	તુંમી તુંમી તા | ક્ત
	૧ ૨ ૩

સમ અહીં પણ ગણાશે

તોડો.

માત્રા	૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭
તાલ	ક્ડીનક ધીલાંગ ધા કડાન
	૧ ૨ ૩

સમ અહીં પણ ગણાશે

માત્રા	૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪
	કીડનક ધીલાંગ ઘા કડાન
તાલ	૧ ૨ ૩

સમ અહીં પણ ગણાશે

માત્રા	૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭
	કીડનક ધીલાંગ ઘા કડાન
તાલ	૧ ૨ ૩

સમ અહીં પણ ગણાશે

તુંમી તુંમી નાગ થી ગતમાં વળગી જવું

——×——

તાલ ૧૪ ગત એક તાલો માત્રા ૧૨

માત્રા	૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭
	ધીંન ત્રક ધીંન્નાં ધીંન ધીંન્નાં
તાલ	૧ ૦ ૧ ૦

માત્રા	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨
	ત્રક	તીંન્નાં		કત્તા	
ત.લ		૧		૦	

તોડા દ્રુપદનાં લાગુ પડી જશે.

તાલ ૧૫ મો ગત ઝુંમરો માત્રા ૧૪

માત્રા	૧	૨	૩	૪	૫	૬
	ધીંન	ધીંન	ધા	ત્રક	ધીંન	ધા
તાલ	૧				૨ (સમ)	

માત્રા	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪
	ત્રક	ધીંન	ધીંન	ધા	ત્રક	તીંન	તા	ત્રક
તાલ		૩				૦		

તોડો પાંચમી માત્રાથી ઉપડે છે

માત્રા	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	
	ધા	કીડ	નક	ધધી	નક	ધી	લાંગ	
તાલ	૨			૩				

માત્રા	૧૨	૧૩	૧૪	૧	૨	૩	૪	[સમ]
	ધા	કીડ	નક	ધૂ	ઘી	નક	ઘીલાંગ	[ધા]
તાલ	૦			૧				[૨]

તાલ ૧૬ મો ગત ચર્ચરી માત્રા ૧૦

	૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭	
	ધ્રાકટ ધીંનાં તીંન ત્રાકટ	
માત્રા	૨ ૩ ૦	
	૮ ૯ ૧૦	[સમ]
તાલ	તીંનાં ધીંન	[ધા]
	૧	[૨]

તોડો.

માત્રા	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	[સમ]
	ધા	ઽ	ધા	ત	ક	નાંગ	ક્ષીઽનક		કડાન		[ધાઃ]
તાલ	૨		૩			૦		૧			[૨]

તાલ ૧૭ મો ગત રૂપક   માત્રા ૭

તાલ બે.

માત્રા	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
તાલ	ધીંત્	ત્રક	ધીં	ન્ના	તીંન	તીં	ન્નાં
	૧		૨		૦		

—

સમ

તોડો માત્રા ૫ થી નીકરે છે.

માત્રા	૫	૬	૭
	નાંગ	તીર	કટ
તાલ	૦		

માત્રા	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
	ઘ ઘી	નક	ધધી	નક	નાંગ	તીર	કટ
તાલ	૧		૨		૦		

માત્રા	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
	ઘ ધી	નક	ધધી	નક	નાંગ	તીર	કટ
તાલ	૧		૨		૦		

માત્રા	૧	૨	૩	૪	[સમ]
	ધધી	નક	ધધી	નક	[નાંગ]
તાલ	૧		૨		[૦]

—*—

તાલ ૧૮ મો ગત બ્રહ્મ તાલ માત્રા ૧૪

અથવા ૨૮ ડબલ ગણુશે તો થશે

ખાસ બ્રહ્મ તાલ માટે ગત બ્રહ્મ તાલની નીચે બ્રહ્મ તાલનું ગાયન મુકવામાં આવ્યું છે.
પહેલું સરગમ સાથે

પછીથી છુટું એકલું ગાયન મુકવામાં આવ્યું છે.

માત્રા	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
	ધા	તુંમી	તુંમી	નાંગ	ધાતર	કડાન	ધાતર	કડાન	
તાલ	૧	૦	૧	૨	૦	૧	૨	૩	૦

માત્રા	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	[સમ]
	ધી ધી	તા ધીધી	નટકટ	ધીનકટ	કડાન	[ધા]
તાલ	૧	૨	૩	૪	૦	[૧]

બ્રહ્મતાલનું ગાયન સુર કલ્યાણના

સરગમ સાથે

સીવ હર સં । કર સંભુ સદા। શીવ શ્રી। મો। રા।રી

સાસા નીધ પમ્ પપ ગરેગ પગરે સાસા સારેગપ ગરેસા

ટીટી

આપો અમને। જન્મો જનમ આ। સેવા તાહારી..,

ગગ પપધપ સાસાસાસસાસાની ધની સારે સાનીધપમ્પ

ટી ટી ટી ટી ટી ટી

સરવ સૃષ્ટીમાં ઉચરે । તાહારી કીરતી । સારી શીવ

ગગગ ગરીપ ગરેગપ ગરેસા સાસાનીપ પમ્પ

ટીટીટીટીટીટી ટીટીટીટી ટીટીટી ટીટી

સીસ જટામાં । ગંગ બીરાજે અરધાંગ નારી ।

સીવ લલાટે । ચંદ્ર બીરાજે નંદી સ્વારી। સીવ હર.-

હરનીશ કરતા । રામ રટણ એ જંગલ ધારી ।
વાઘંબર દીગંબરે અંગે વીભુતી ધારી। સીવહર.

તાલ ૧૯ તાલ સુરફાગ માત્રા ૧૦

માત્રા	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	સમ
	ધા ।		તા	તા	ધા	તીંન	ધા	ક્રીટ	ધી	લાંન	ધા-
તાલ	૧		૦		૧		૨		૦		૧

તોડો ઉપડવાની જગા.

માત્રા	૯	૧૦	૧	૨	૩	૪	૫	
	ધા	ક્રીટ	ધી	લાન	ધા	ક્રીટ	ધી	
તાલ	૦		૧		૦		૧	
માત્રા	૬	૭	૮	૯	૧૦			સમ
	લાન	ધા	ક્રીટ	ધી	લાન		—	ધા
તાલ		૨		૦				૧

આ તાલ સમથી ઉપડે છે.

તાલ ૨૦ ધ્રુપત ચોતાલ માત્રા ૧૨

માત્રા / તાલ								
માત્રા	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
	ધા	ધા	તીં	નાંગ્	તક	ધા	તીં	નાંગ્
તાલ	૩		૦		૧		૦	

માત્રા	૯	૧૦	૧૧	૧૨	(ધા)
	ક્રીટી	તક	ધધી	ગન	સમ
તાલ	૧		૨		૩

માત્રા બાજી તરેહના તાલ માત્રા							
માત્રા	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
બાજી	ધા	ક્રીટ	ધા	ક્રીટ	ધા	ધીત્તા	ધીત્તા ક્રીડનક
તાલ	૩		૦		૧		૦

માત્રા	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	સમ
બાજી	ધીત્તા	ક્રીડનક	નાંગ્ ધર	ક્રીડીતક	ધતીગન	ધા
તાલ		૧		૨		૩

માત્રા
ત્રીજી તરેહ
તાલ

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬
ઘાતર ક્ષીટ ધા તરક્ષી ધા ઘાતર ક્ષીડતક–
૩ ૦ ૧

માત્રા
તાલ

૭ ૮ ૯ ૧૦
તા તરક્ષીટ તક ક્ડાંન ઘા–
૦ ૧

માત્રા

૧૧ ૧૨ | સમ
તરક્ષીટ ધીન કટ | (ધા)
૨ | ૩

માત્રા
તાલ

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭
ધાતરકડાન ધાતરક્ડાન તર ક્ડાનતરક્ડાન
૩ ૦ ૧ ૦

માત્રા
તાલ

૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ સમ
તીત્તા ઘીધી ત્તા ઘાધીનટ કટધાનકટ ધા
૧ ૨ ૩

તોડો ધ્રુપતનો સમથી ઉપડે છે.

માત્રા	૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭
	કડાન ધીત્તા ધીધીત્તા ધીધીનટકટધીન કટ ધા
તાલ	૩ ૦ ૧ ૦

માત્રા	૮ ૯ ૧૦
	ધી ધી નટકટ ધીનકટ ધા
હાથ તાલ	૧
	૧૧ ૧૨ [સમ]
	ધી ધી નટ કટ ધીન કટ [ધા]
	૨ [૩]

દોહરો.

વિદ્યા સંગીત શીખતાં ખરચે ધન અપાર

અમુલ્ય લાભ ચુકસો નહિ મૃદંગ ગાઇડનો સાર

દોહરો.

દામ નથી કાગળ તણા મહેનત રત્નની તુલ્ય
મોઘું તે સોંઘું થયું મૃદંગ ગાઇડનું મુલ્ય.

મૃદંગ ગાઇડથી બેતાલા માણુસ તાલમાં આવે છે. મૃદંગ ગાઇડથી તાલ તથા માત્રા ગણવાની સમજુતી પુરેપુરી આવે છે.

જાહેરાત.

પેઈન્ટર રહીમ એમદભાઇ.

અમારે ત્યાં નાટકના પડદા તથા નામના પાટીઆ તથા નાની છબી ઉપરથી મોટી છબી બનાવનાર તથા ઇમારતોનો રંગનો કંટ્રાક રાખનાર તથા છુટક રંગ કરનાર તથા મંડપના દરવાજા તથા વેલકંમના બોડ ભાડે મલશે તથા ઓરડથી બનાવનાર દરેક કામ સારૂ અને સસ્તુ કીફાયત ભાવથી બનાવામાં આવશે.

રીચીરોડ પુલ પાસે—અમદાવાદ.